

Режим доступу : <http://www.oecd.org>

5. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні [Електронний ресурс] / Державний комітет з питань регуляторної політики та підприємництва. – Режим доступу : <http://www.dkrp.gov.ua>
6. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua/>
7. Офіційний сайт Державної податкової адміністрації України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/>
8. Офіційний сайт Державної служби України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dkrp.gov.ua>
9. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://aub.org.ua>
10. Офіційна база законодавства України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>

In the article the advisability of the development of export-oriented small businesses is justified, the dynamics of the small businesses' operation in Ukraine after the crisis is analyzed, internal and external factors that determine its development are characterized. The evaluation of the pre-crisis, crisis and post-crisis factors, which directly inhibit the formation of export-oriented small businesses, is also implemented.

Key words: *development, export, small business, factors, period of the crisis, export-oriented business.*

В статтє обоснована целесообразность развития экспортоориентированного малого бизнеса, проанализирована динамика функционирования субъектов малого бизнеса в Украине в посткризисный период, охарактеризованы внутренние и внешние факторы, которые определяют его развитие. Также осуществлена оценка докризисных, кризисных и посткризисных факторов, которые непосредственно тормозят становление экспортоориентированного малого бизнеса.

Ключевые слова: *развитие, экспорт, малый бизнес, факторы, период кризиса, экспортоориентированный бизнес.*

УДК: 339.923(4)+339.924(477)

О.М. Кириченко,

кандидат економічних наук, доцент,

Національний університет харчових технологій, м. Київ

НАСЛІДКИ ВСТУПУ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ (ЦСЄ) ДО ЄС ТА ВИКОРИСТАННЯ ЇХ ДОСВІДУ В ПРОЦЕСІ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ

У статті узагальнюються наслідки вступу країн ЦСЄ до ЄС, розглядаються проблеми, які можуть виникнути в Україні, і перспективи, які перед нею відкриваються, за умов інтеграції до європейського простору.

Ключові слова: *регулювання, економічна інтеграція, Європейський Союз, країни-члени ЄС, зовнішньоекономічні відносини.*

Свого часу завершення довготривалого та складного процесу вступу до ЄС десяти країн Центральної, Східної Європи та Балтії було найвизначальнішою подією в економічному та зовнішньоекономічному розвитку ЄС. Розширенню передували глибокі реформи із взаємного пристосування, що проводились обома сторонами. Причому, серед п'яти основних пріоритетів діяльності Європейської Комісії на наступні п'ять років, три безпосередньо зараховувалися до економічного розвитку, а саме:

- створення умов для економічного зростання та збільшення кількості робочих місць з метою виконання визначених цілей;
- успішне подолання проблем, які виникли внаслідок розширення ЄС; поліпшення якості

життя з метою вироблення сучасної моделі європейського суспільства, побудованого на динамічному економічному розвитку;

- дотримання соціальної справедливості.

У контексті призупинення євроінтеграційних процесів щодо можливого набуття асоційованого членства України в листопаді 2013 року вважаємо за необхідне розглянути економічні та соціальні наслідки вступу країн Центральної та Східної Європи (ЦСЄ) до ЄС.

Метою даної статі є узагальнення наслідків інтеграційного шляху країн ЦСЄ для використання їхнього позитивного досвіду в зовнішньоекономічній стратегії України.

Економічна наука на сучасному етапі приділяє всебічну увагу вивченню процесів інтеграції господарських відносин, які формують стратегічні інтереси різних країн і їх об'єднань. Дослідженню інтеграційного поступу країн присвячені праці таких учених, як Буряк П.Ю., Губський Б.В., Гупало О.Г., Климко Г.Н., Лук'яненко Д.Г., Новикова Т.В., Пономаренко О.О., Савельєв Є.В., Сиденко В.Р. та ін. Особливістю даного дослідження є узагальнення для нашої країни досвіду держав ЦСЄ на шляху до об'єднаної Європи.

Наприкінці 90-х рр. ХХ ст. Європейське Співтовариство визнало офіційними кандидатами на вступ і почало переговорний процес про приєднання з 14 державами Центральної та Східної Європи та середземноморського простору (далі – держав ЦСЄ), а саме Естонія, Кіпр, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словацька Республіка, Словенія, Угорщина та Чеська Республіка), а потім ще двома (Болгарія і Румунія). Ці країни заявили про бажання інтегруватися до ЄС і процес підготовки закінчився набуттям повноправного членства.

Проаналізувавши попередні результати соціально-економічного розвитку на прикладі Польщі, Словаччини, Угорщини та Чехії після вступу цих країн до ЄС, можна виділити, як позитивні, так і негативні наслідки.

Республіка Польща нині є прикладом країни, де ефективні економічні й суспільно-політичні реформи привели до потужного економічного зростання та політичної стабільності і її авторитет і політична вага у світі невпинно зростає. За останні 20 років вона зуміла здійснити багато перетворень і характеризується як одна з найстабільніших і передбачуваних у Європі.

За показниками соціологічних досліджень, усупереч економічним проблемам, які відчув ЄС під час світової фінансово-економічної кризи, переважна частина польського населення продовжує вважати цей крок найвагомим чинником у процесі повернення Польщі до Європи. Їм імпонував стрімкий розвиток польської економіки внаслідок суттєвої фінансової допомоги від ЄС (як кредити, так і інвестиції) та інтеграції країни в єдиний європейський ринок. Схвально сприймалося населенням приєднання Польщі до Шенгенської зони, що надає можливість вільно пересуватися, навчатися та працювати польським громадянам у країнах ЄС. А це, зрозуміло, значно поліпшило ситуацію на польському ринку праці та й загалом позначилося на зростанні ролі польської держави на міжнародній арені.

Свідченням позитивної динаміки розвитку польської економіки стало зростання рівня ВВП на одного жителя країни: порівняно середньоєвропейським показником країн ЄС, від 43% у 2003 році – до 51% у 2011 році. У цей же період показник продуктивності праці зріс на 23%. Вступ Польщі до ЄС значно підвищив і прибутковість продукції сільського господарства та фінансовий стан аграріїв: 2011 року середній прибуток працівників сільськогосподарської галузі країни зріс на 90% порівняно з 2000 роком. За кошти з бюджету ЄС у Польщі було реалізовано та реалізується нині чимала кількість інвестиційних проектів у будівництві і ремонті автострад, місцевих шляхів і залізниць.

Варто зазначити, що членство в ЄС гарантує енергетичну безпеку Польщі. Насамперед, це пов'язано з накопиченням Польщею необхідних запасів енергоносіїв (згідно з вимогами ЄС), отриманням можливості доступу до європейської допомоги у забезпеченні польських енергетичних потреб, а також з інтеграцією газотранспортних та електроенергетичних мереж країни у відповідні енергетичні системи ЄС. Вагома роль в енергетичній політиці Польщі відводиться також реалізації нових технологій видобутку сланцевого газу, що має знизити її залежність від газового імпорту, насамперед, із Росії. Усе це дає змогу Варшаві ефективно уникати зривів у постачанні енергетичних ресурсів на польський ринок.

До негативних наслідків для Польщі від її членства в ЄС можна віднести хіба що квотування допуску на європейський ринок певних видів польських товарів, що спричинило непорозуміння між Варшавою та Брюсселем. Разом з цим, Єврокомісія змусила уряд Польщі визнати банкрутство (через неконкурентність) і продати дві польські судноверфі у Гдині та Щеціні.

Звичайно, негативні наслідки світової фінансово-економічної кризи не минули й Польщу, у якій виникли певні економічні проблеми, проте вдалося зберегти позитивну динаміку економічного

розвитку (на рівні 1,5% у 2011 році), що перевищує відповідні показники в більшості країн ЄС.

У зв'язку зі вступом Чехії (ЧР) до ЄС у 2004 р. спостерігалось прискорення зростання ВВП. 2005–2006 рр. ЧР досягла середньорічного приросту ВВП на 6,1%. За цим показником ЧР посіла 5-те місце серед країн-членів ЄС. Основним чинником високого приросту чеські спеціалісти вважають не зовнішньоекономічну сферу, а розширення внутрішнього попиту, передусім зростання рівня споживання населення. Макроекономічні показники ЧР наступними роками після вступу дещо поліпшилися, особливим позитивом стало досягнення плюсового балансу зовнішньої торгівлі й утримання інфляції на низькому рівні.

Зовнішня торгівля ЧР зорієнтована на зовнішній ринок. Після вступу до ЄС були ліквідовані митні збори на ввіз товарів на територію країни. Через відкритість ринку та завдяки ввозу нового обладнання в межах модернізації промисловості для Чехії характерним є дефіцит торговельного балансу. Але від'ємне сальдо компенсується за рахунок доходів від іноземних громадян, які відвідують країну.

Переважно позитивний характер мають наслідки вступу до ЄС Словаччини, де темпи зростання ВВП з року в рік залишаються стабільними (на рівні 4–5%) завдяки розширенню експорту й активізації внутрішнього попиту.

У цілому країнам – новим членам ЄС – вдалося зберегти рівень конкурентоспроможності економік своїх держав у межах єдиного внутрішнього ринку ЄС і нині галузі промисловості і сільського господарства країн ЦСЄ впевнено витримують конкуренцію із західноєвропейськими виробниками.

До позитивних факторів розвитку економік країн Центральної та Східної Європи, крім перерахованих раніше, можна зарахувати:

- збільшення обсягів експорту продукції як до країн ЄС (наприклад, польський експорт сільського господарської продукції до ринків країн-членів ЄС збільшився на 40%), так і на інші ринки.

- збільшення надходжень іноземних інвестицій. Так, при цьому частка реінвестицій становила близько 1,8 млрд. євро. Збільшення притоку капіталовкладень до країн ЦСЄ відбувся внаслідок підвищення довіри іноземних інвесторів до зазначених країн як повноправних членів ЄС.

- розширення внутрішнього попиту. У всіх країнах-нових членах ЄС спостерігалось збільшення обсягів приватного споживання та дещо нижчі темпи суспільного споживання, що загалом зумовило розширення внутрішнього попиту.

Серед найсуттєвіших проблем країн-нових членів ЄС в економічній сфері, на нашу думку, можна визначити такі:

- дефіцит державного бюджету. Найбільших успіхів у зниженні дефіциту держбюджету досягла Чехія, при цьому ЧР (єдина в регіоні) не знижувала, а навпаки – підвищила ставки податків. Скороченню бюджетного дефіциту сприяли збільшення податкових надходжень і зниження бюджетних видатків, а також ефективніша робота позабюджетних фондів та інституцій, збільшення неподаткових надходжень, зокрема, дивідендів від державних підприємств та акцій, які перебувають у державній власності, коштів від продажу телекомунікаційних ліцензій;

- суттєвою проблемою для нових членів ЄС є тенденція до збільшення зовнішньої заборгованості цих держав. Проблема зростання обсягів державного боргу є характерною для всіх центральноєвропейських країн. У країнах-нових членах ЄС негативна тенденція наростання сумарного державного боргу спостерігалась від 2000 р. Щодо ВВП державний борг Чехії, Польщі та Словаччини перевищує 40%, а в Угорщині цей показник становив близько 60%.

З огляду на вищезазначене, при підготовці заходів зі вступу України до ЄС необхідно враховувати комплекс соціально-економічних проблем нових членів ЄС з метою їх максимального усунення для України.

Варто зазначити, що інтеграція економіки України в систему світогосподарських зв'язків упродовж перехідного періоду відбувалась у цілому хаотично. Не було напрацьовано обґрунтованих довгострокових програм підвищення національної конкурентоспроможності, оновлення виробництва, зниження витрат і цін, підвищення якості продукції та оптимізації структури економіки.

Підписання угоди про асоціацію з ЄС у листопаді 2013 р., могло створити можливості, які Україна могла б використати для просування товарів національного виробника на великий і перспективний європейський ринок.

У політичному аспекті розширення ЄС надало б змогу Україні розраховувати на посилення своєї ролі в процесі формування загальноєвропейського та світового безпекового простору та на інтенсифікацію співробітництва між Україною та ЄС.

Слід зазначити, що Уряди нових країн-членів ЄС підтримують прагнення України інтегрувати в європейську спільноту. Зокрема, Уряд Польщі однозначно підтримував задекларовану Україною мету стати членом ЄС і зазначав, що даний намір України вартий підтримки Брюсселя.

Треба підкреслити, що в економічному аспекті Україна розраховує на збільшення товарообігу з країнами Європейського Союзу; інтенсифікацію двосторонньої торгівлі у зв'язку з прискоренням темпів зростання економік зазначених країн унаслідок вступу до ЄС; залучення у вітчизняну економіку нових технологій; поліпшення умов доступу українських експортерів на ринки нових членів ЄС; збільшення притоку інвестицій до України у зв'язку зі зниженням рівня захисту внутрішнього ринку від імпорту продукції з країн ЄС, ліквідація податкових пільг тощо.

Крім цього, на наш погляд, могли б позитивно розв'язатися проблеми полегшення умов комерційної діяльності українських експортерів та імпортерів, зменшення витрат на виконання зовнішньоторговельних угод у зв'язку з поширенням на країни-нові члени ЄС системи європейського права і створення розвиненіших інститутів ринкового регулювання; зменшення обсягів контрабандних операцій, нелегальної міграції та інших форм тіньових операцій; перетворення українського державного кордону в кордон з ЄС, що сприятиме створенню можливості повнішого використання коштів європейських програм допомоги для розбудови інфраструктури українського кордону та зменшенню рівня нелегальної прикордонної торгівлі.

До позитивних наслідків асоційованого членства можна зарахувати:

- поліпшення доступу українських товарів і послуг на ринок ЄС (згідно з досягнутими домовленостями середня ставка в ЄС для українських товарів була б знижена від 7,6 до 0,5% з моменту набуття Угодою чинності)
- зростання обсягів експорту до ЄС (2–3%) та імпорту з ЄС (0,8–1,5%) товарів і послуг;
- переоснащення та модернізація вітчизняних підприємств, що є життєво необхідним для вітчизняного виробництва. Створення технічної бази для формування високих технологій у всіх галузях національної економіки вимагає вжиття дійових заходів структурної та науково-технічної політики держави, результатом яких має стати налагодження вітчизняного виробництва мікроелектронних компонентів і електронних виробів, які характеризуються високим вмістом доданої вартості і стали джерелом економічного зростання цілої низки країн;
- прискорення темпів економічного зростання: приріст реального ВВП щодо базового рівня в межах 0,7–0,9% упродовж 3 років;
- активізація притоку капіталу внаслідок поліпшення бізнес-клімату завдяки інституційним змінам, в першу чергу з держав-членів ЄС (зростання щорічних надходжень інвестицій в економіку нашої держави на 10–30%, що складатиме від 400 млн. дол. США до 1,2 млрд. дол. США додаткових вкладень);
- збільшення надходження валютних коштів за рахунок активізації зовнішньоекономічної діяльності;
- збільшення надходжень до державного бюджету від сплати ПДВ при митному оформленні імпорту;
- Україна має вагомий аграрний сектор, потенціал якого, на відміну від традиційних учасників світових ринків аграрної продукції (США, ЄС, Канада), ще не вичерпаний. За оцінками фахівців, в Україні задіяно лише третину продуктивних сил природи і суспільства. Аграрна продукція України є конкурентоспроможною на світових ринках і підписання асоціації з ЄС не спричинила б у цьому секторі суттєвих проблем.

Разом з цим, існує ціла низка можливих ризиків, на які варто зважати:

- переформатування торговельних відносин з Митним союзом і передусім з РФ. При скороченні експорту лише до РФ на 30% падіння реального ВВП України може становити до 2,1% ВВП, а при падінні на 50% – до 3,5% ВВП;
- соціальний ризик запровадження РФ жорсткіших правил в'їзду та перебування для українських громадян, що можуть трансформуватися в економічний ризик і відповідні електоральні ризики (за різними оцінками, в РФ працює до 2 млн. українських трудових мігрантів);
- зростання імпорту європейських товарів в Україну (середньоарифметична ставка в Україні для європейських товарів буде знижена від 4,95 до 2,42% упродовж 10 років);
- необхідність переоснащення та зміни технологій виробництва, що потребуватиме додаткових витрат;
- погіршення структури експорту у зв'язку з переорієнтацією вітчизняних експортерів з експорту готової продукції на експорт сировини та напівфабрикатів;

- при застосуванні Митним союзом селективних захисних механізмів (насамперед, підвищення тарифів за чутливими товарами) це майже закряє експорт з України продовольчої групи, металургії, трубної продукції, деяких видів машинобудування;

- скорочення надходжень до бюджету від сплати ввізного мита в перший рік можуть становити близько 2 млрд. грн., у другий рік – до 2,5 млрд. грн. Завдяки поживленню зовнішньоторговельного обороту й активізації економічної діяльності втрати бюджету можуть бути частково компенсовані;

- ризик втрати для окремих галузей України, передусім хімічної та нафтохімічної промисловості, а також машинобудування, через низький рівень їх конкурентоспроможності;

- зростання рівня структурного безробіття та збільшення трудової міграції робочої сили до інших країн.

При проведенні заходів щодо вступу України до ЄС необхідно враховувати в коротко- та середньостроковій перспективі як наявність позитивних чинників, так і комплекс соціально-економічних проблем, котрі ускладнюватимуть подальший розвиток країни. Однак у довгостроковій перспективі (серед іншого за допомогою залучення коштів ЄС) відбудеться підвищення конкурентоспроможності національної економіки та рівня добробуту населення.

Поступовість успішних кроків у розвитку торговельно-економічних відносин України з країнами-членами ЄС, відповідності економіки України критеріям ринкової економіки та її конкурентоспроможності в ринковому середовищі ЄС буде наближати Україну до досягнення економічних критеріїв членства в Європейському Союзі. З метою досягнення необхідних економічних умов вступу України до ЄС потрібно:

- забезпечити щорічні темпи зростання ВВП в Україні на рівні не нижче 6–7% (у півтора-два рази вищі, ніж загалом у країнах ЄС);

- опанувати інноваційну модель структурної перебудови та зростання, реалізація якої має забезпечити суттєве підвищення конкурентоспроможності української економіки і подальше утвордження України як високотехнологічної держави;

- забезпечити надійні передумови скорочення існуючого розриву у рівні та якості життєвих стандартів з країнами ЄС.

Література

1. Лібералізація руху капіталу в ході євроінтеграції: досвід країн Центральної Європи : монографія / [А.О. Єпіфанов, С.М. Козьменко, М.І. Макаренко, Ф.І. Шпиг та ін.] / за заг. ред. д-ра екон. наук А.О. Єпіфанова. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 109 с.
2. Гонтар В.М. Дослідження кон'юнктури світових товарних ринків / за ред. М.Ф. Тимчука. – К. : Інститут муніципального менеджменту та бізнесу, 1998. – С. 20.
3. Стиглиц Дж. Ю. Глобалізація: тривожні тенденції : [пер. с англ. и примеч. Г.Г. Пирогова]. – М. : Мисль, 2003. – С. 111, 219.
4. Богославець Г.М., Скотнікова М.М. Особливості вивчення кон'юнктури ринків товарів та послуг у сучасних умовах / Г.М. Богославець // Економіка і підприємництво: стан та перспективи : зб. наук. пр. – К. : КНТЕУ, 2002. – С. 105.
5. Розвиток секторів і товарних ринків України / за ред. В.О. Точиліна. – К. : ІЕП НАН України, 2001. – С. 44–45.

The article summarizes the impact of the entry of CEE countries to the EU, addresses the problems that may arise in Ukraine and prospects that are opened in front of her, in terms of integration into the European space.

Key words: *regulation, economic integration, European Union, member country EU, external economic relations.*

В статье обобщаются последствия вступления стран ЦВЕ в ЕС, рассматриваются проблемы, которые могут возникнуть в Украине, и перспективы, которые перед ней открываются, в условиях интеграции в европейское пространство.

Ключевые слова: *регулирование, экономическая интеграция, Европейский Союз, страны-члены ЕС, внешнеэкономические отношения.*